

**ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ
АСПЕКТІВ РОЗВИТКУ МІГРАЦІЇ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ
В УМОВАХ ПІДНЕСЕННЯ ТА ДЕПРЕСІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ
ДЕРЖАВИ**

У статті визначено основні пріоритети становлення і розвитку міграції робочої сили в глобальному економічному просторі. Визначено масштаби та особливості впливу міграційних потоків на економіку «країн-імпортерів» робочої сили і «країн-експортерів» робочої сили. Окреслено роль і місце трудової міграції в економічному розвитку України. Розроблено систему заходів щодо реформування процесів поширення трудової міграції в подальшому економічному розвитку України.

В статье определены основные приоритеты становления и развития миграции рабочей силы в глобальном экономическом пространстве. Определены масштабы и особенности влияния миграционных потоков на экономику "стран-импортеров" рабочей силы и "стран-экспортеров" рабочей силы. Показаны роль и место трудовой миграции в экономическом развитии Украины. Разработана система мероприятий по реформированию процессов распространения трудовой миграции в дальнейшем экономическом развитии Украины.

The article outlines the main priorities for the establishment and development of labor migration in the global economic space. Defines the scope and characteristics of the impact of migration flows on the economy "countries importing" labor and "exporting countries' labor. Outlined the role and place of migration in the economic development of Ukraine. A system of measures to reform the processes of labor migration in the further economic development of Ukraine.

Ключові слова: міграція робочої сили, грошові перекази, країни-імпортери трудових ресурсів, країни-експортери трудових ресурсів, заробітчанство, міграційна матриця.

Трудова міграція як економічна категорія і як соціально-економічне явище – це багатогранний процес, який впливає на всі аспекти розвитку суспільства: економіку, політику, демографічні процеси, ідеологію й релігію. В свою чергу вона виступає невід’ємною функціональною частиною світового ринку, в якому існують відносини щодо міжнародного обміну ключовим чинником виробництва – робочою силою, яка має властивість самостійно пересуватись світом у пошуку більш привабливих умов власного продажу. Породжена незбалансованістю доходів та якості життя населення сучасна трудова міграція набула планетарних масштабів, зачепивши інтереси кожної країни світу, а стихійність її поширення потребує організованого регулювання. Наявність гуманних стандартів демократії певною мірою захищає інтереси будь-якого індивіда, але водночас створює низку обмежень щодо впливу держави на ліквідацію чи обмеження цих процесів. Суперечність вказаних питань визначає актуальність обраної теми дослідження.

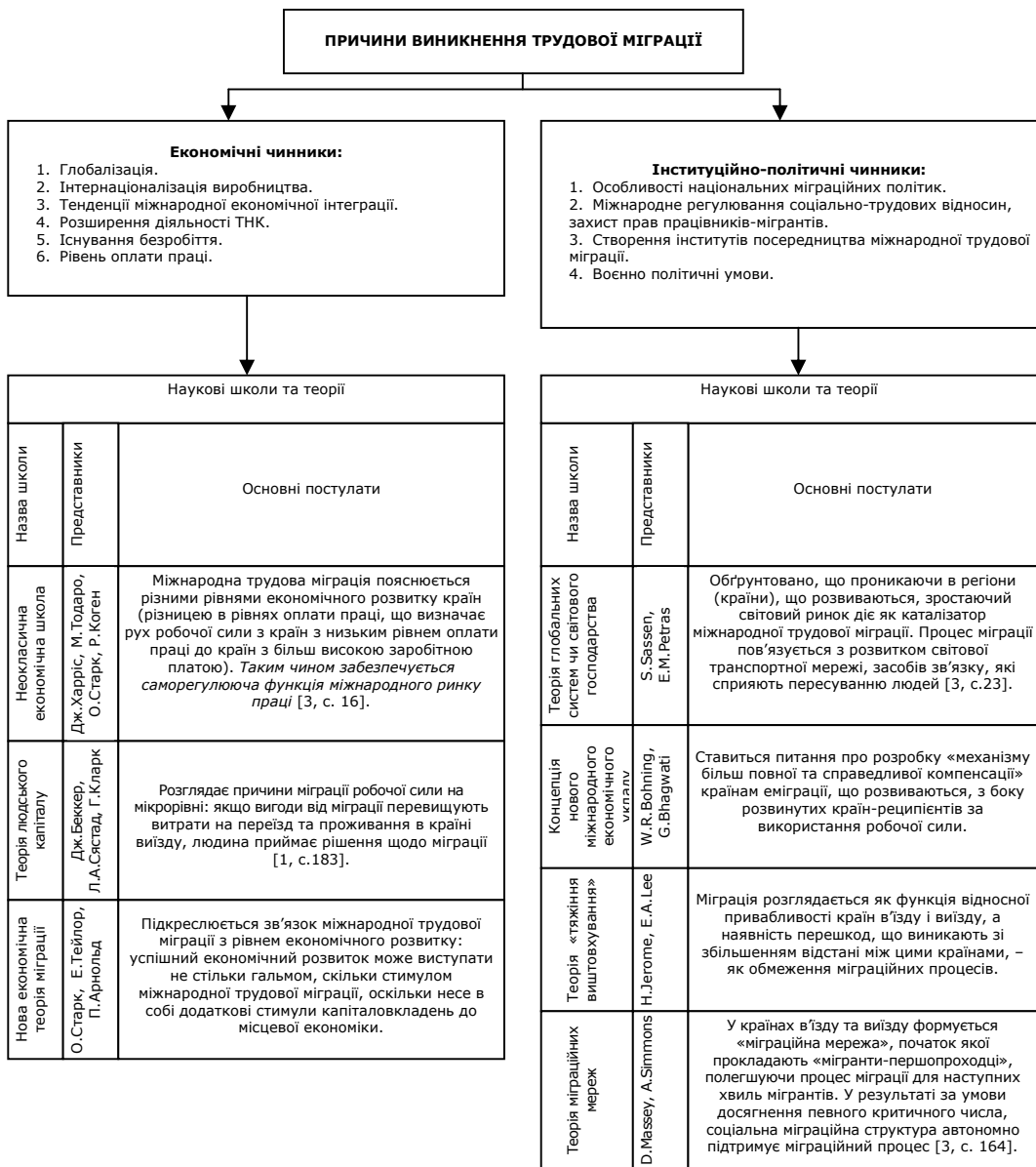
Трудова міграція та породжені нею проблеми функціонування міжнародного ринку праці розглядаються як вченими з трудової проблематики – С.Калініною, А.Жирицьким, Н.Ридвановим, Р.Цвильовим, П.Буряком, Б.Карпінським, М.Григор’євою, так і багатьма дослідниками різних сфер науки, таких як М.Долішній, С.Злупко, Е.Лібанова, О.Малиновська, В.Новік, Ю.Олефір, В.Онiкiєнко, С.Пирожков, О.Позняк, Ю.Римаренко, М.Романюк, С.Чехович, О.Хомра, Н.Шульга та інші.

Міграція трудових ресурсів у сучасному суспільстві, особливо в посткризових умовах, вийшла на якісно новий рівень та етап трансформації, спричинений соціально-економічними дисбалансами фінансових систем національних економік. Піднесення та депресія економічних систем держав, їх боргові проблеми породжують зміни на міжнародному ринку міграції трудових ресурсів та визначають соціально-економічні аспекти розвитку, напрями і мотиви систематичної трудової міграції. Саме тому дослідження процесів міграції трудових ресурсів потребують постійного дослідження.

Цілями статті є: 1) визначити основні пріоритети становлення і розвитку міграції робочої сили в глобальному економічному просторі, масштаби та особливості впливу міграційних потоків на економіку "країн-імпортерів" робочої сили і "країн-експортерів" робочої сили, роль і місце трудової міграції в економічному розвитку України; 2) розробити систему заходів щодо реформування процесів поширення трудової міграції в подальшому економічному розвитку України.

При аналізі змін тенденцій поширення потоків міжнародної трудової міграції в світі, зокрема причин виникнення і наслідків, надзвичайно важливу роль відіграє ієрархічний взаємозв'язок трудової міграції з міжнародною міграцією. Вихідним наслідком такого взаємозв'язку виступає багатогранність тлумачень поняття трудової міграції та чинників, що її зумовлюють, які, в свою чергу, відзначаються певною неоднозначністю трактувань вченими-економістами (рис. 1).

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

Рис. 1. Причини виникнення трудової міграції

Підсумовуючи основні теорії міжнародної трудової міграції, можна відзначити, що вони розглядають причини виникнення та існування міждержавних пересувань людей на макро- та мікрорівнях. Будучи практично основним фактором виробництва, трудовий ресурс водночас відповідає усім критеріям інвестицій, як чинник економічного розвитку безпосередньо тієї території, де він розміщений, а в міру особливостей його "обіг" приносить специфічний ефект, котрий можна показати за допомогою "міграційної

матриці” (рис. 2).

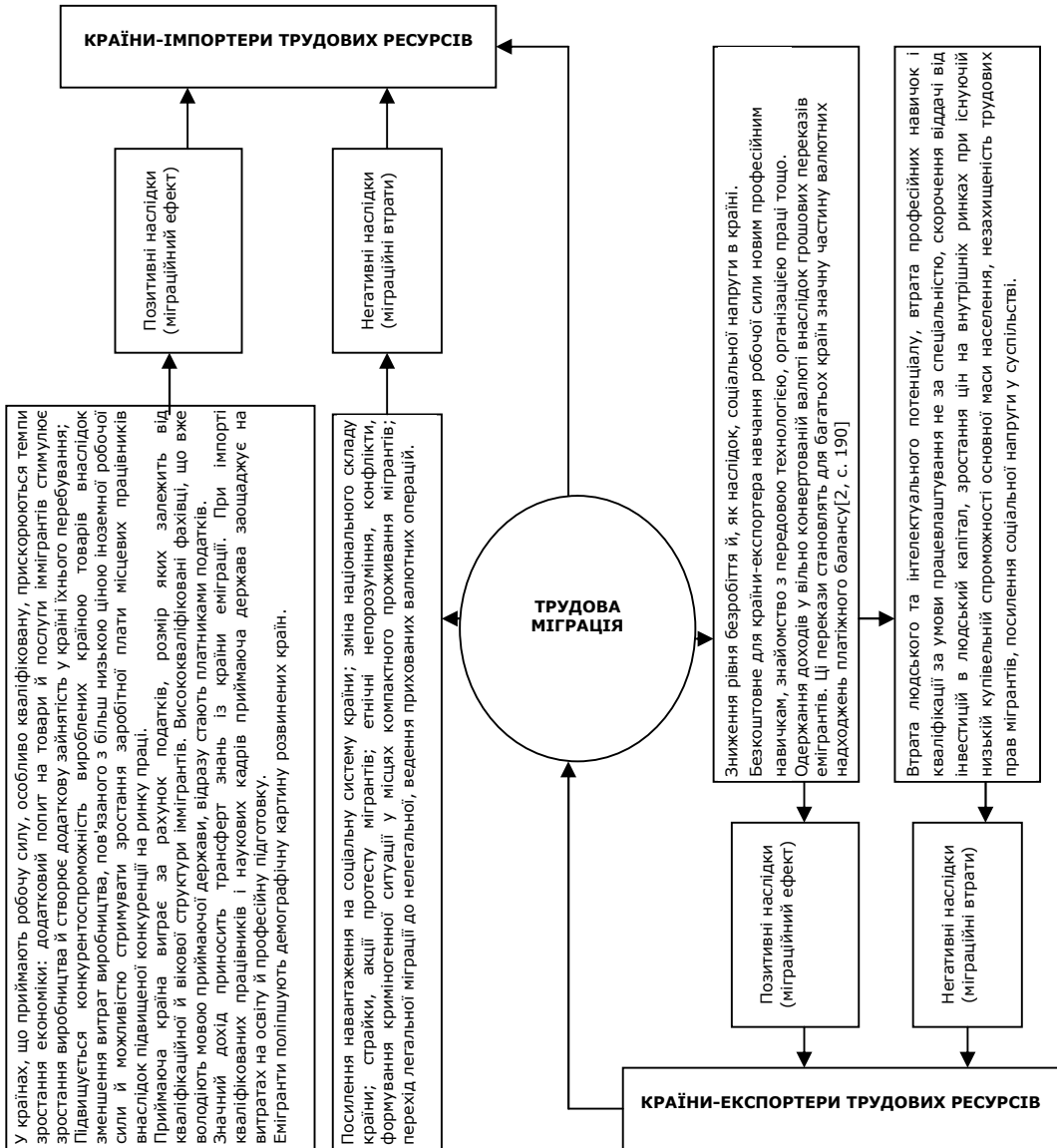

Рис. 2. Міграційна матриця

Більш того, іноземні працівники розглядаються як певний амортизатор на випадок зростання безробіття – вони можуть бути звільнені першими, про що свідчить практика країн Західної Європи (рис. 3). До того ж розвинені держави світу всебічно підтримують кваліфікацію мігрантів, залучаючи їх до власних освітніх програм (рис. 4).

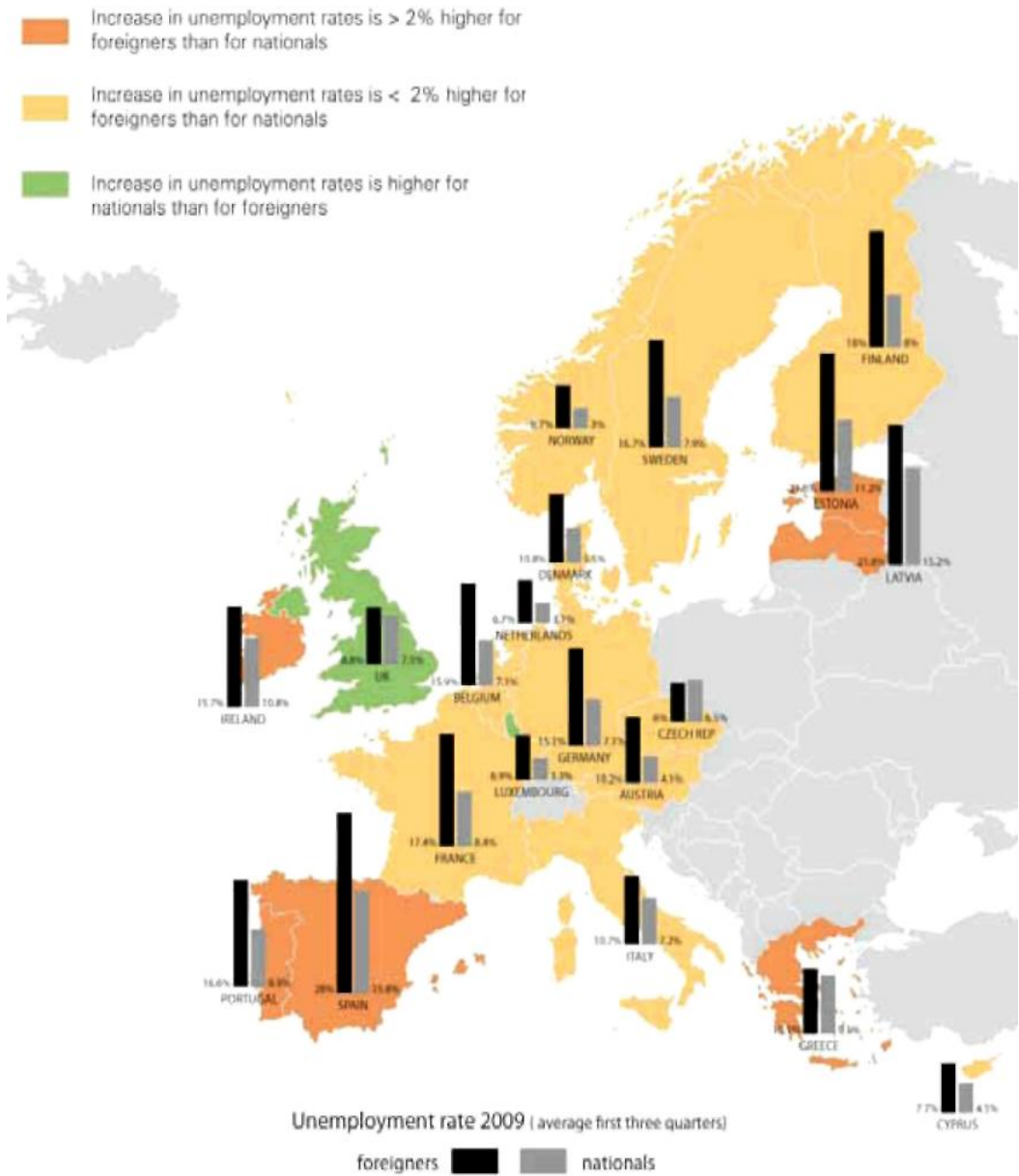

Рис. 3. Структура безробіття в країнах Західної Європи [4]

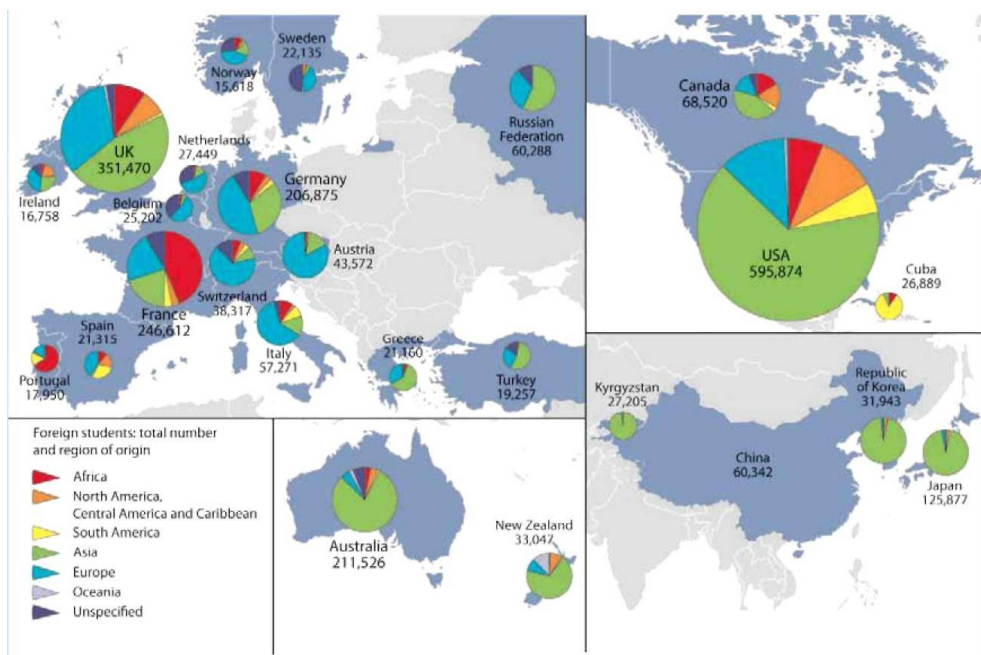

Рис. 4. Світові тенденції розвитку іноземного студентства [4]

Зважаючи на чинники, що викликають міграційні процеси, їхній розвиток за вектором “держави потенційного розвитку → держави високого розвитку” – це не більше, ніж закономірність. Підтвердженням цього виступає те, що у сучасних умовах основна маса іноземних працівників сконцентрована в Німеччині, Франції, Великобританії, Італії, Португалії, Нідерландах, Бельгії, Швеції, а також у Швейцарії (рис. 5).

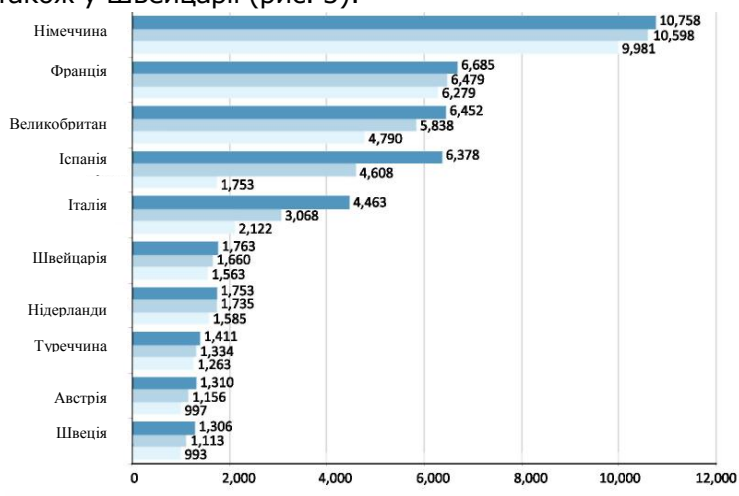

Рис. 5. Динаміка кількості іноземних працівників [4]

Динамічне зростання обсягів використання іноземної робочої сили в розвинутих країнах суттєво впливає на економічну систему цих країн, оскільки частка ВВП, що виготовляється іноземними працівниками цих країн, у більшості випадків перевищує темп його зростання (рис. 6).

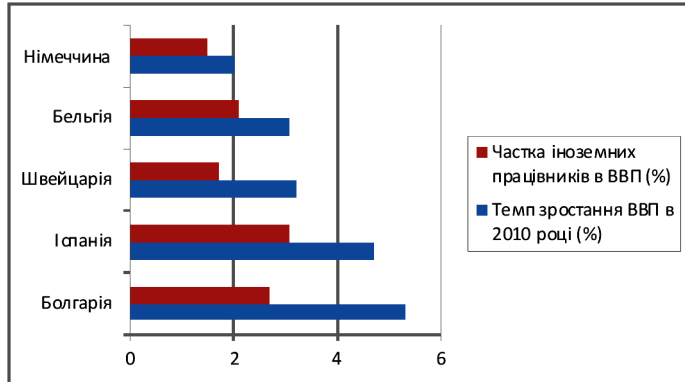

Рис. 6. Частка ВВП, що виготовляється іноземними працівниками [4]

Соціальним ефектом трудової міграції в країни Західної Європи певною мірою слід вважати покращення демографічної картини цих країн, які страждають від старіння населення. У ФРН, Франції, Швеції 10% всіх немовлят з'являються в родині переселенців, у Швейцарії – 24%, у Люксембурзі – 38%, у Бельгії – 50%.

Своєрідною платою за ці вигоди стали грошові перекази працівників на територію власної держави, що в сукупності за 2009 склали 304 млрд. дол. (рис. 7).

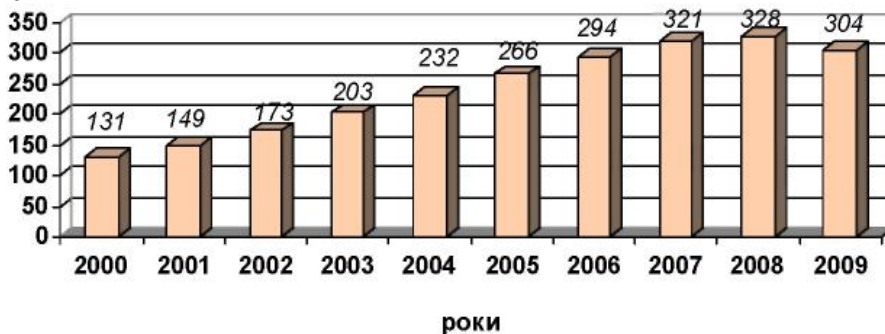

Рис. 7. Сума грошових переказів мігрантів, що надійшли в усі країни світу (млрд. дол. США)

Причому лідерство в даній категорії утримують саме держави Західної Європи (рис. 8).

Україна у відносинах трудової міграції відіграє подвійну роль:

1. Внаслідок довготривалого застою економічного розвитку є значним експортером нелегальної робочої сили в Західну Європу.
2. Виступає "вікном в Європу" для переселенців з Близького Сходу.

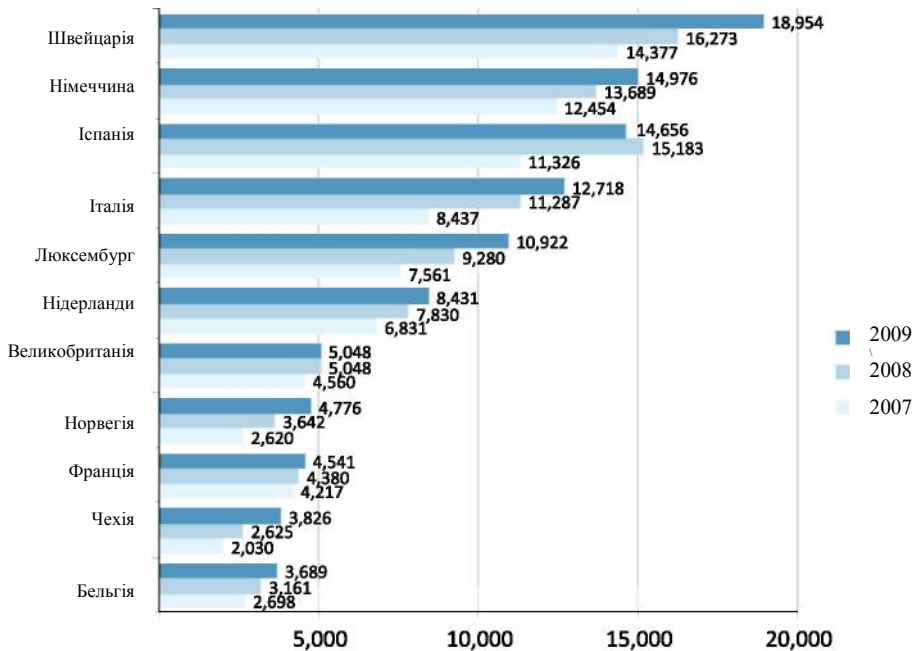

Рис. 8. Сума грошових переказів мігрантів, що надійшли з країн Західної Європи (млн. дол. США) [4]

Основний мотив міжнародної міграції кадрів з України – працевлаштування на більш вигідних, ніж у країні походження, умовах. За період незалежності нелегальна міграція трудових ресурсів з України набули надзвичайно об'ємних масштабів, розмір яких до сих пір залишається предметом дискусій, в яких називаються цифри від 5 до 7 мільйонів осіб, що становить приблизно 1/10 всього населення держави [4].

Серед наслідків трудової міграції для України не можна не відзначити, що найбільш негативним у цьому контексті є втрата висококваліфікованої робочої сили і, як результат, зниження ефективності вітчизняного виробництва та науково-технологічного потенціалу. В період незалежності України цей процес набув масового характеру. Він знаменується тим, що виїжджають в основному представники тих наукових дисциплін, які роблять найбільший внесок у науково-технічний прогрес. За різними оцінками, Україна втратила в 90-ті рр. XX ст. 15–20% свого інтелектуального потенціалу. На початку XXI ст. у структурі українських трудових емігрантів до 50% мають вищу освіту, до 30% – професійно-технічну. Згідно з оцінками експертів, втрати країн-експортерів трудових ресурсів сьогодні сягають 10% національного доходу [3, с.118].

В умовах загрозливої соціально-економічної ситуації особливої аморальності набуває офіційна позиція держави, зокрема її пасивність в розвитку зайнятості, балансуванні оплати праці і рівня цін. Вітчизняна міграція трудових ресурсів характеризується як "заробітчанство" і є основною причиною "соціального

сирітства” (дітей, батьки котрих працюють за кордоном і через переказ коштів з-за кордону фінансують витрати їх проживання).

Попри всі вищевказані негативні сторони розвитку “заробітчанства” як напряму трудової міграції, в Україні воно і надалі виступає одним із основних елементів розвитку вітчизняної економіки та суспільного прогресу. Економічний ефект заробітчанства в Україні, як і в більшості держав-експортерів трудових ресурсів, визначається обсягом грошових переказів з-за кордону. Так, тільки із держав Західної Європи на територію України в 2008 році за офіційними даними було переказано приблизно 5 млрд. дол. США, а в 2008 цей показник становив близько 6 млн. дол. США (рис. 9).

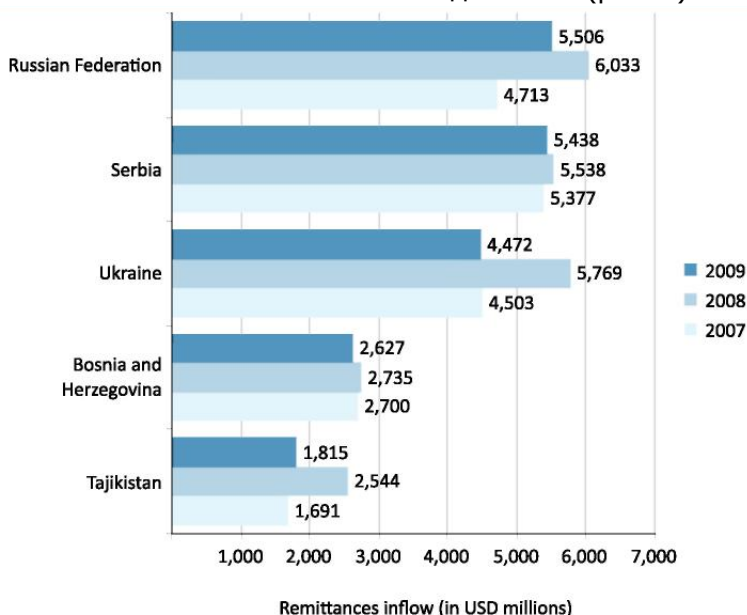

Рис. 9. Динаміка грошових переказів українських заробітчан з країн Західної Європи [4]

Зважаючи на те, що всі грошові перекази трудових мігрантів здійснюються в базових валютах (дол. США, євро) ці кошти виступають суттєвим донором валютного ринку і доповненням до валютних інтервенцій НБУ. Про значну залежність валютного ринку України від коштів, переказаних заробітчанами, свідчить її вплив на валютний курс у кризовий період. Зокрема, зниження надходжень грошей на 21% призвело до зростання курсу базових валют на 50 і більше відсотків.

Заробітчанство в Україні стало фінансовою базою розвитку ринку нерухомості, оскільки значна частина переказаних коштів використовується саме на операції придбання товарів цього ринку, іншою галуззю фінансування виступає освіта та інші сфери особистого споживання.

Соціальним ефектом від заробітчанства в Україні стало підвищення самосвідомості та удосконалення вартісної оцінки трудової діяльності.

У зв'язку з цим для нашої держави пріоритетними цілями міграційної політики мають бути:

- ❖ боротьба з нелегальною міграцією;
- ❖ забезпечення соціального захисту національних працівників за кордоном;
- ❖ забезпечення зворотності зовнішньої трудової міграції;
- ❖ запобігання відтоку висококваліфікованих кадрів за кордон.

На світовому рівні серед заходів, що можуть сприяти підвищенню ефективності регулювання міжнародного ринку робочої сили, слід виокремити наступні:

1. Спрямованість політики й програм країн-експортерів щодо міжнародної торгівлі, інвестицій і економічної допомоги на мігрантів і біженців, оскільки створення робочих місць і стабільність можуть зупинити міграційні потоки й забезпечити економічний розвиток. Розвиток сфери послуг допоміг би підвищити внутрішній попит на висококваліфіковану робочу силу й збільшити обсяг міжнародної торгівлі послугами.

2. Обов'язкове врахування у міграційній політиці як внутрішніх потреб окремої держави, так і зовнішніх вимог світового ринку праці.

3. Створення, розвиток і посилення впливу відповідних державних міграційних структур у приймаючих і транзитних країнах. Їх наявність відкриває нові можливості для легальної міграції, такі як, наприклад, проекти тимчасової міграції, які можуть сприяти економічному розвитку.

4. Розширення можливостей легальної міграції. При цьому окремі складові легальної міграції, засновані на кваліфікації, сімейних зв'язках, гуманітарних зобов'язаннях і національних інтересах, варто розглядати з урахуванням переваг і особливостей людини.

Таким чином, перед світовим співтовариством і Україною зокрема стоять складні завдання щодо регулювання міжнародного ринку праці і потоків трудової міграції, вирішення яких насамперед залежить від поглиблення міжнародного співробітництва та спільних дій різних держав у сфері регулювання міжнародної трудової міграції, що, в свою чергу, дасть можливість акумулювати "міграційні вигоди" й обмежити "міграційні втрати".

Список використаних джерел:

1. Буряк П.Ю. Економіка праці й соціально-трудова відносини : навч. посіб. / П.Ю. Буряк, Б.А. Карпінський, М.І. Григор'єва. – Київ : Центр навчальної літератури, 2004. – 440 с.
2. Ивахнюк И.В. Международная трудовая миграция : учеб. пособ. / И.В. Ивахнюк – М. : Экономический факультет МГУ, ТЕИС, 2005. – 286 с.
3. Кулик Р.В. Вплив міграційних процесів на європейський ринок праці: український аспект// Економіка та держава. – 2009. – №11. – С.117 – 120
4. Пищулина О. Основні напрями реформування політики держави щодо регулювання ринку праці та управління трудовими ресурсами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/Monitor/oktober08/11.htm>
5. Державний комітет статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. World migration report [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iom.int/>